

Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dili genealoji baxımdan qohum dillər olub, türk xalqları ailəsinin Oğuz qrupuna daxildir. Bu dillərin etnik qohumluğu, qədim ümumtürk dilinin varisləri olması, qrammatik quruluş və əsas lüğət fondlarının müştərəkliyi bəzən belə yanlış təsəvvür yaradır ki, bu iki dil tamamilə eynidir və hər bir azərbaycanlı müasir türkcəni öyrənməyə ehtiyac duymadan bu dildə sərbəst danışsa, türkcədən dilimizə və əksinə, adekvat şifahi və yazılı tərcümə edə bilər. Bu düşüncə Azərbaycan dilinə münasibətdə Türkiyə türklərinə də hakimdir. Halbuki Türkiyə türkcəsi və Azərbaycan dilinin müasir sinxron vəziyyətinin müqayisəli təhlili göstərir ki, həmin dillər arasında fərqlər var. Bu lüğət həmin fərqlərdən bir qisminin – yalnız ekvivalentlərin izahı üçün nəzərdə tutulub.

Əsgər RƏSULOV,
Filologiya elmləri doktoru, professor

(Əvvəli ötən saylarımızda)

M

Madde – 1. materiya (fəlsəfədə); 2. molekul;

Maddecil – materialist; Filozof bu somut, bu maddəni görüşdən sıyıramıyordur.

Maddecilik – materializm; Maddecilik, dünyada yalnız maddenin varlığını kabul edən, Tanrı, ruh vb. kavramları rədd və inkar edən fəlsəfə görüşüdür.

Maden – 1. metal; 2. filiz, külçə; 3. mineral; Maden ocağı – saxta, dəmir filizi, yaxud kömür yatağı. Maden ocağının dibində / hava yok, işıq yok. Maden ibrikləri böyük bir sanətlə yapılırdı.

Madenci – dağ-mədən işçisi, qazmaçı; Aylıq ücretlərini almayan madencilər, bir günlük grev kararı aldılar.

Magazin – şəkilli, rəsmli jurnal; Magazin haber – dedi-qodulu və əyləncəli xəbər. Magazin yazarları, kültürel yaşamımıza el koydular.

Makam – 1. vəzifə, post, rənq, xidmət, yer, mövqə; 2. instansiya, hakimiyyət; 3. muğam; Makam odası – kabinet, iş otağı; Makam sahibi – vəzifəli şəxs. Makam arabası – xidməti maşın. İnsan değil, gökyüzündeki makamını şaşıran yere inmiş bir melekter.

Makbul – 1. qəbul olunan, bəyənilən, mümkün olan; 2. ehtimal (güman) edilən, məqbul; Kahvenin dibektə dövüləni hər zaman daha makbul və içimi şöhrətliydi. Hasta ziyarətinin kisa olanı makbuldür. Azərbaycan dilindəki məqbul (yoxlamada) türkcədə keçerli (vizede, ara sınavda), qeyri-məqbul – keçersiz, kırık.

Makine – maşın, cihaz, aparat; Tıraş makineleri ilə us-turalar çekmecede dururdu. Azərbaycan dilindəki makina (yazı makinası) – türkcədə daktilo, yazı makinesi.

Makineci – 1. mexanik; 2. maşinist; Biri topraklarına kadar makineci, öbürü şəhirlərinə kadar toprakçı. Azərbaycan dilindəki makinaçı – türkcədə daktilo.

Makineli – mexanikləşdirilmiş; Makineli tüfek – pulemyot. Karşısına çıkan kim varsa, makineli tüfekle taradı.

Maldar – 1. varlı, dövlətli, zəngin; 2. mədrəsə (din) müəllimi; Mal varlığı listəsindən anlaşılacağı üzərə adam maldar birisiydi. Azərbaycan dilindəki maldar – türkcədə hayvan yetişdiricisi.

Mama – 1. uşaq yeməyi; 2. it-pişik yalı, yemi; Kedi, mama ta-bağına konan kuru mamalardan yedi.

Marifet – 1. dərk, idrak (təsəvvüfdə); 2. qabiliyyət, məharət; Marifet nazariyesi – idrak nəzəriyyəsi. Bu fil senin mi, ne marifeti var, neye yarar?

Marş – marş, himn; Milli marş – dövlət himni. Türk İstiklal Marşının şairi Mehmet Akifdir.

Masal – nağıl, mif, təmsil; Kimse bu masala inanmamıştı, ama elden bir şey gelmiyordu. Azərbaycan dilindəki məsəl – türkcədə deyim, anekdot.

Maslahat – 1. vəziyyət, şərait; 2. iş, məsələ; 3. kişi cinsi orqanı; Yalnız bilim ki bu bir idareimaslahatçılıqdır və idareimaslahat ancak o günü kurtarır. Azərbaycan dilindəki məsləhət – türkcədə danışma, tavsiye.

Medeniyyət – sivilizasiya; Bir medeniyetten öbürünə keçərken kaybolan şeylərin yanı başında gerçek saltanatlar da vardır. Üslub fərqi qəddərli etməli: Azərbaycan dilindəki mədəniyyət qarşılığında – türkcədə kültür kəlməsi işlədilir.

Meğər – demə, sən demə; Orhan dün okula gelmedi ya, meğər hastaymış.

Memleket – yurd, doğum yeri, ölkədaxili şəhər, rayon, qəsəbə; Necati bey İstanbul'dan başqa bir memlekete nakledildi.

Memul – (1 incə oxunur) gözələnən, ümid edilən, umulan; Ona ansızın memul etmediği bir şeyi gösterdi. Azərbaycan dilindəki məmul – türkcədə mamul.

Men – 1. qadağan; 2. əngəl, maneə; Menetmek – qadağan etmək. Benim huzurunda bu tür yakışksız şeyler söylemeni sana menederim. Azərbaycan dilindəki mən – türkcədə ben.

Menzil – 1. məsafə (mənzil), yol; 2. arxa cəbhə xidməti; Sonra yine menzil ölçülmüş, yeni bir rekor kırdığı anlaşılmıştır. Ne yedi ne içti, bir menzil subayının bütün gayreti ile çalıştı. Azərbaycan dilindəki mənzil – türkcədə daire, ev.

Meraklı – maraqlanan, hər şeyi anlamaq və bilmək istəyən; Başını kaldırınca Mustafa'nın meraklı gözleriyle karşılaşıyorum. Azərbaycan dilindəki maraqlı – türkcədə enteresan, ilginç.

Merdiven – pilləkən; Merdiven parmaklığı – pilləkən sürahisı. Yürüyən merdiven – eskalator. Ağır ağır çıkacaksınız bu merdivenlerden. Bir alt kata iki merdivenle iniliyordu ve arada ufak bir platform vardı. Yürüyən merdivenin hareketli basamaklarına adımını atarken bile yandaki tırabzana tutunma gereğini duymuştu. Azərbaycan dilindəki nərdivan – türkcədə iskele, basamak, el merdiveni.

Mertebe – dərəcə, səviyyə; Mümkün mertebe – imkan daxilində, mümkün qədər; Bu sanatkârı bir yarım ilah mertebesine yükselten ne kuvvet, ne de hususiyettir. Azərbaycan dilindəki mərtəbə – türkcədə kat.

Mesele – məsələ, problem; Gazeteler vakit vakit bir meseleyi öne sürerler. Azərbaycan dilindəki məsələ (məsələ) türkcədə mesela (Mesela, hep aynı saatlerde telefon çalardı.)

Meslek – peşə, sənət, ixtisas; Meslek lisesi – peşə-texniki lisey; Araya giren yıllar zarfında meslekten kopunca eski arkadaşlarıyla ünsiyeti de kopmuştu. Azərbaycan dilindəki məslək – türkcədə akide, inanç.

Meşe – palıd, palıd ağacı; Meşe ormanı – palıd meşəsi; Kiraz ağacı olmayı tercih etseydi mesela, ya da meşe, çınar, ne olursa. Azərbaycan dilindəki meşə – türkcədə orman.

Meşk – məşq (musiqi alətində), çalışma, təmrin (yazılı tapşırıqda). El yazısı çok kötüydü ve gece gündüz düzelmesi için meşk eder, sayfalar dolusu yazı yazardı. Dilimizdən fərqli olaraq bu kəlmənin idman məşqi mənası yoxdur. Azərbaycan dilindəki məşq (idmanda) – türkcədə antrenman, idman.

Metbu – tabe edən, idarə edən; İşleri öyle bir ayarlayın ki, tabi ile metbu belli olsun. Azərbaycan dilindəki mətbu türkcədə basılı, matbu.

Metin – 1. mətn, tekst. 2. mətin, cəsur; Kitaptan bir metin seçip defterinize aktarın.

Mevzu(at) – 1. mövzu(lar); 2. qanunvericilik, hüquqi-normativ sənədlər. Çalışma mevzuatı – əmək qanunvericiliyi, əmək məəcəlləsi. Mahkemenin hangi süre içinde başlaması gerektiğine dair bir kayıt da yoktu mevzuatta.

Mezuniyyət – 1. məzun olma, bir təhsil müəssisəni qurtarma; 2. səlahiyyət; 3. məzuniyyət; Annesi Gülsüm, onun için bir mezuniyet partisi vermeye kalktığında, davet edecek arkadaş bulamamıştı. Azərbaycan dilindəki məzuniyyət – türkcədə senelik (yıllık) izin.

Mırıldamak – (dodaqaltı) mızıldamaq, zümzümə etmək; Melodiyi ıslıkla çalıp sözlerini mırıldanmadan konuşmaya devam etmedi.

Mide – 1. mədə; 2. dad, təm, ləzzət; Midesi bozuk – heç bir şeyə fərqli qoymayan, iyranməyən. Midesiz – yeməyə fərqli qoymayan, tələbkər olmayan, zövqsüz. Hiç bir şeyden tiksınmeyen midesiz adamdı.

Mil – lil, palçıq; Selin sürükleyip getirdiği mili temizledi.

Milis – qeyri-nizami qoşun, silahlı dəstə (polis kəlməsi ilə qarışdırılmamalı); Şehirde fenalık olmasın diye yerli İslamlardan milis teşkil ediyorlar.

Minik – kiçik, bapbalaca, cumbulu; Sezen Aksunun "Minik Serçe" filmi gördünüz mü? Aman Tanrım, ne minik şey bu böyle. Azərbaycan dilindəki minik – türkcədə binek.

Mis – müşk, rayihə, ətir; Hep mis gibi kokular sürünen, aşırı düşkün olduğu bıyıklarını tarayıp yağlayan cesur ve cevval Olevdi. Azərbaycan dilindəki mis – türkcədə bakır.

Moruk – kaftar, mırıq; Bizim moruk ertesi güne devrisi der de, ondan dilim alışmış. Azərbaycan dilindəki moruq – türkcədə ahududu.

Motor – 1. mühərrik; 2. motorlu qayıq; 3. motosiklet; Motorların egzoz borularındaki gümbür gümbür patlamalara kulak verdi.

Muavin – 1. köməkçi, yardımçı; Kalkmak üzere olan otobüsün muavini seslendi. Azərbaycan dilindəki müavin – türkcədə yardımcı, vekil.

Muhabbet – səmimiyyət, sevgi, hörmət; Üslub fərqi qəddərli etmək lazımdır. Bu kəlmə "eşq-məhəbbət" mənasında işlədilmir. Muhabbet etmək – qarşılıqlı dostca söhbət etmək. Geyik muhabbeti – boş və mənasız söhbət, havadan-sudan danışmaq, vaxt öldürmək; Cahil bir hayvan terbiyecisi olmadığını fark edince onunla muhabbet etməyə başladı.

Muharebe – döyüş, vuruşma; Kanlı meydan muharebelerinde koca taburlar yok olurdu.

Azərbaycan dilindəki müharibə – türkcədə harp, savaş.

Muhbir – xəbərçi, satqın, danosbaz, çuğulçu; Yeter ki bana kıymayın, ömür boyu muhbiriniz olurum sizin. Azərbaycan dilindəki müxbir – türkcədə muhabir, gazeteci.

Mukavva – karton, karton qutu, yeşik; Benden iş çıkarmayacağını anlayan çocuk, yazgısına razı olarak mukavva tezgâhının başına dönüyor. Azərbaycan dilindəki müqəvva türkcədə korkuluk, çaluk (heyvan, quş müqəvvası).

Mum – şam; Masadaki mumun titreyen ışığını seyrederek birkaç saniye sessiz kaldılar. Azərbaycan dilindəki mum – türkcədə balmumu, mum.

Mumluk – 1. şamdan; 2. vatt (elektrik gücü). Gelirken birkaç tane yüz mumluk ampul aliver.

Davamı gələn sayımızda

Yalançı ekvivalentlər lüğəti